

Csizmadia Károly:

BIBLIAI EREDETŰ SZÁLLÓIGÉK, SZÓLÁSMONDÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK

Míg a Bibliának a művelődéstörténetre, az irodalomra, a művészetekre stb. irányuló sokoldalú kisugárzása évszázadok óta számos tudományos munka érdeklődésének homlokterébe került, addig annak anyanyelvünkre gyakorolt hatása csak sokkal szerényebb mértékben foglalkoztatta a kutatókat. Ezért is öröndetes Csizmadia Károly sajátos témaválasztású művének megjelenése, amely a Hazafias Népfront Győr-Sopron Megyei Bizottsága gondozásában a közel-múltban látott napvilágot.

A kötet elsődleges célja nem valamiféle bibliamagyarázat, hanem nyelvünk bibliai eredetű szállóigéinek, szólásainak, közmondásainak összegyűjtése, értelmezése, a mai magyar nyelvre jellemző használatának bemutatása. A szerző a szólások kiválasztásánál és megfogalmazásánál a Károli-féle Biblia-fordítást vette alapul.

A könyv bevezetése rövid áttekintést nyújt a Bibliával kapcsolatos legfontosabb általános tudnivalókról, továbbá ráirányítja az olvasó figyelmét a „Könyvek könyve” nyelvi gazdagságára, kifejezőerejére, frazeológiai és paromiológiai vonatkozásaira. (Itt jegyzem meg, hogy a szerző egykori jeles nyelvészünket, O. Nagy Gábort a 8. oldalon tévesen „néprajztudósként és -kutatóként említi.)

A mű gerincét a gondosan összegyűjtött 570 szócikk tárgyaló szólásmagyarázat-gyűjtemény alkotja. Az ebben tárgyalt kifejezések közül 310 beszédfordulat az Ószövetségre, 260 pedig az Újszövetségre vezethető vissza. A szerző az állandósult szókapcsolatokat a bibliai könyvek sorrendjében állította össze. A feldolgozott szállóigék formailag-szerkezetileg igen széles skálán mozognak, találunk egyszavas lexémákat: pl. *ki-bőjtölte* (128. old., 320. kifejezés), nominatív frazeologizmusokat: pl. *bábeli zűrzavar* (22. old., 31. kif.), szóláshasonlatokat: pl. *vergődik, mint a törbe esett madár* (69/158.), de mondatértékű közmondásokat is: pl. *Sátán is angyallá változik, hogy célját elérje*. (188/487.)

Néhány szókapcsolatnál azonban nem teljesen meggyőző a bibliai eredetűzés: pl. *Igéret szép szó, ba megtartják, úgy jó*. (42/79.), *Ruha teszi az embert*. (43/83.), *kétkulacos ember* (54/113.), *Amilyen a mosdó, olyan a törülköző*. (134/338.) stb. Másik kritikai megjegyzésként megemlítendő, hogy egyes címszói alakok nem a mai magyar nyelv uszusanak megfelelő formát tükrözik: pl. *Keresztje van mindenkinek* (146/371.), a Magyar Nyelv Értelmező Szótára ezzel ellentétben a *Mindenkinek megvan a maga keresztje* (III. kötet, 863. old.) alakot hozza, továbbá *nagy kő*

szakadt le a szívevről (154/392.), másrészt *nagy kő esett le a szívről* (MÉSZ IV/360.) stb.

Kiemelendő viszont, hogy a szerző sort kerít bizonyos fordulatoknál a művelődéstörténeti háttér, a kifejezés életútjának felvázolására is. Így előfordul hat újszövetségi szólásnál a latin megfelelő megadása, de találkozunk Kosztolányi-, Ady- és Petőfi-idézetekkel is. Paradoxnak tűnő jelenség, hogy a szerző klerikális alapállása ellenére két alkalommal is utal Lenin: *őrizd meg a szemed fényét* (45/88.), illetve *Jerikó falai leomlanak* (45/89.) és egy helyütt Kádár János nyelvhasználatára: *aki nincs ellenünk, mellettünk van* (157/399.) (Egyébiránt ugyanezen példák megtalálhatók Békés István: Napjaink szállóigéi, Budapest 1977 c. gyűjteményében is.)

A fordulatok jelentésmagyarázata általában helytálló, bár pl. a *kő kövön nem marad* (159/405.) konstrukciót az értelmező szótár még egy, Csizmadia Károly által fel nem tüntetett jelentéssel is ismerteti: „(átv.) úgy szétesik, hogy semmi sem marad belőle” (IV/359.).

Az egyébként igen „kalandos” etimológiájú *Jakob lajtorjája* (25/38.) kifejezéssel kapcsolatban egy német nyelvi formai/helyesírási apróság tűnik szembe: a „Jakobs leiter” helyesen: 'Jakobs Leiter', hanem 'leiterjakab' (vö. MÉSZ IV/685.).

A kötetet tartalomjegyzék igyekszik teljessé tenni, amelyben a szólások bibliai sorrendű felsorolása található. a bibliai előfordulási helyek pontos megjelölésével. Az előszóban (8. old.) tett ígéret, vagyis, hogy itt a szótári oldalszámok feltüntetése is sor kerül, sajnos, nem vált valóra.

Mindezen kritikus észrevételek ellenére összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Csizmadia Károly műve a magyartanítás során mindenképpen eredményesen alkalmazható segédkönyvvé, kézikönyvvé válhat, ezenfelül a tanári önképzés, továbbképzés céljait, valamint általános és nyelvi műveltségünk felrészítését, elmélyítését is kiválóan szolgálja.

Győr, 1987., 238 l.

DR. FÖLDES CSABA

Majzik Lászlóné (szerk.)

A SZAKKÖRI NEVELŐMUNKA KÉZIKÖNYVE

Gyakorló pedagógusok, iskolai szakkörvezetők régi óhaja teljesült a közelmúltban, amikor kézbe vehették „A szakköri nevelőmunka kézikönyve”-t. A kötet úgy készült, hogy 1984 őszén a Művelődési Minisztérium egy módszertani pályázatot hirdetett az általános iskolai tanulók képességfejlesztését, tehetséggondozását segítő pedagógiai tapasztalatok összegzésére. A kézikönyv